

Eleatismus a Herakleitos

• Xenofanés

- dle doxografie zakladatelem ELEATISMU a učitelem Parmenida, ale dnes i opačné názory /závislý na Parm./
- potulný rapsod z Kolofonu v Ionii
- naivní, ale i bystrý a kritické postřehy meteorologické, kosmologie propracovaná jako u Milétanů
- hlav. filosof. význam - KRITIKA ANTROPOMORFNÍCH NÁBOŽENSTVÍ, hl. **Homérova** a **Hesiodova**
- mnoho cestuje a vidí - růz. kultury i národy, dokonce vesnice mají mnoho a odlišných bohů, každý podle svých představ
- X. - Bůh je jenom JEDEN, nejvyšší, není podoben ani lidem, ani zvířatům ani ničemu
- ZNAKY BOHA 1/ získán cestou negace (jiný než lidé)
 - 2/ superlativní (ten největší, nejdokonalejší) → jen JEDEN /přesto polyteismus - mezi ostat. bohy!/
 - vládne myšlenkou, duchem /vliv na **Aristofana**: *Prosebníci* - Zeus zde sedí na trůnu nad světem a vládne myšlenkou/
 - celý vidí, celý myslí, slyší - ti nižší bohové spíše božské síly mu nerovné! /ani jeden z nich nechápan antropomorfně!/
 - charakter **Aristot.** prvního hybatele /působí bez pohybu/ i **Anaximand.** APEIRON /to božské rysy - nepomijí, nesmrtelné/
- GNOSEOLOGIE - střízlivá, téměř skepticismus, zastává asi názor o vývoji lids. poznání
- pravděpodobnost poznání; na všem spočívá zdání
- VĚDĚNÍ mu spočívá na aktu VIDĚNÍ -
- asi nevědomý důvod - sloveso EIDENAI, OIDA /myslet/ - příbuzné s IDEIN, EIDON /vidět/

• Parmenides

- zakladatel filosofie ve vlastním smyslu, totiž jako ONTOLOGIE
- ptá se, co nutně přísluší to, co je, všemu, o čem říkáme, že to je
- JSOUCÍ - nevzniklé /nebylo a nebude, JE/
 - nepomíjející /kontinuální, nejsou zde proluky/
 - neproměnné /je vším, na co by se měnilo?/
 - dokonalé
- **Platonovy** ontologické predikáty pro ideje
- **Aristotelovsko-** novoplaton. pojem Boha
- **atomy** atomistů
- GNOSEOLOGIE - ostřeji než **Herakl.** rozlišuje mezi
 - a/ zkušenost /ze smyslů/ - toto poznání jen DOXA
 - b/ poznání /prostřednictvím LOGU/ - jedině ten odhalí pravdu - ALETHEIA
- jeho dílo : naučná báseň O přírodě, psaná v hexametrech
- má úvod /PROEMIUM/ a 2 části
- vůz tažen dvěma koni - projíždí branou k bohyni - = alegorie Parm's myšlenkové cesty, ne mýtus, ani nábožen.
- bohyně dává Parm. zjevení pravdy - alegoricky: nauka o Bytí, kt. Parm. přináší, tak odporuje běžné zkušenosti, že třeba charakterizovat ji takto, jako nábožen. zjevení
- tato nauka přísně argumentativní
- popis brány - symbol rozhraní světa a každodenné zkušenosti - ta má být nyní překročena
- metaforika světla důrazná - vůz je naváděn ke světlu slun. dívkami - brána odděluje cestu noci a dne
- Parm. myslí jsoucí se zřetelem ke světlu a zřejmosti, poznání se zřetelem k vidění
- klíče k bráně má Díké, řec. bohyně práva → zákony myšlení a bytí =, jedině myšlení pronikne ze světa zdání ke jsoucímu
- bohyně má Parm. sdělit jak pravdu /I.část básně, ALETHEIA/, tak domněnky lidí /2. část, DOXA/

část I - hl. vliv na pozdější filosofii, asi 9/10 se zachovalo - samosebou zřejmá tvrzení, logicky argumentovaná
část II - o zkušenostní skutečnosti - sporné, jaký má vztah k I, jak ji Parm. chápe, jsou zde jen HYPOTÉZY

- jako ontologické rozlišení to prý není - Parm. chápe bytí a poznání neslučitelně s takovým výkladem
- II. každopádně objasňuje, jak vznikají klamy každoden. zkušenosti → podtrhuje pravdu zjevenou v I.části

I. část

Jsoucí jest, a to nutně; nemůže nebýt → 1. jsoucí je nevzniklé a nepomíjející
2. je jedno a souvislé
3. je neproměnné
4. je dokonalé

- určení důsledně plynou z teze
- směle a překvapivě proto, že popírají každodenní zkušenost - vznik a zánik
 - změnu
 - mnohost, rozmanitost
 - schopnost vývoje

Nejstarší antická filosofie – Eleaté a Herakleitos

- myšlení vedoucí k pravdě jsoucího protiřečí zkušenostnímu poznání
- JSOUČÍ - 2 cesty - /1/ - že . . . jest a že není možné, aby nebylo
/2/ - že . . . není a že je nutné, aby nebylo
- 2. cesta nemožná
- obě věty vět. funkcemi; 1. cesta - z předchozího textu básně plyne, že se má dosadit subjekt JSOUČÍ
/1/ že JSOUČÍ jest a že není možné, aby nebylo
- syntakt. použití výrazu "JEST" - zde jednomístný predikát
- **Ricken**: mezi /1/ a /2/ není úplná disjunkce, mezi nimi třetí člen, kontingentní jsoucno / nejsoucno
- ovšem argument logicky správný - kontingentní jsoucno nemůže být, protože by signalizovalo možnost nebytí
jen to, co lze myslet, může být
nejsoucí myslet nelze
nejsoucí být nemůže
- **Ricken** - nejsoucí nemůže být, ale může být poznáno! /víme, že bílí jednorozci nejsou/
- možné 2 výklady (1) - jednomístně predikované je to spor - *Jdoucí člověk nejde.*
- dvojmištně - *Jsoucí je zapříčiněné.* → tautologie → nutná
- Parm.'s pojem BYTÍ založen na nedostateč. rozlišení myšlení x vnímání
- pro Parm - myšlení = postřehování, vnímání jsoucího /podobně vidění = vidět barevné/
- nemůže-li se myšlení rozvinout bez jsoucna → nejsoucí nemůže být myšleno
- kdo nevidí barvu, nevidí vůbec // kdo nemyslí jsoucí, nemyslí vůbec
- 1M PRED - *Bytí JE*. - zde výraz »JE« chápán jako jméno něj. vlastnosti - tj. že bytí je reálný predikát
- 2M PRED. k pokušení nesvádí - zde výraz »JE« slouží k predikaci vlastností urč. předmětu, nezastupuje vlastnost!

(2) řec. NOEIN /myslet/ má vazbu + Acc OBJEKT (ne s ŽE !)

[V + O_{ACC}] - řečtina → Parm. ztotožňuje MYŠLENÍ = Bytí - zde myslím nestrukturovaný obsah /každopádně JSOUČNO/
[V + že] = fakt, že něco nějak je / není - mohu myslet fakta a také negativní fakta → to právě v řečtině nejde říci

- **Theofrastos** - Parm. ztotožnil myšlení = vnímání /poznání na základě míšení prvků v těle - jen ten prvek, kt. právě převaž./
- také **Aristoteles** v *De Anima*
- Parm. - duch /NÚS/ zří JSOUČNO jako jednotu, - JSOUČÍ je homogenní, ani duch jej nerozděluje
- JSOUČNO - rovnoměrně rozptýlené, spojitě, plné, nestýká se s jiným jsoucnem
- není ani větší / menší, mohutnější / méně mohutné

II. část - domněnky smrtelníků o kosmu a jeho vzniku

- zásadní omyl - NEJSOUČÍ JEST, pramení ze smyslové zkušenosti
- mnohost, změna vnímatel. světa - jen jména
- kosmos složen ze dvou prvků - Světla a Noci - Parm. - zrcadlí Jsoucno, neboť chápány jako neměnné
- podíl na nejsoucím - protože navzájem různé
- věci vznikají z obou MÍŠENÍM /později převzala přírodní filosofie/
- oba prvky naplňují celý KOSMOS - KOSMOS jako bytí ve tvaru koule = vyplněný celek
- Parm. se zabývá spánkem, stářím, růz. pohlaví, plozením a embryologií; astronomií /identifikuje Večernici a Jitřenku!, měsíc má světlo do slunce, Země má tvar koule/

• Zenón

- žák Parmenida, chce obhájit jeho tezi o neměnném, nehybném bytí
- předpoklad mnohosti a pohybu vede k PARADOXUM
- 2 proti mnohosti
1/
2/
- 4 proti pohybu
3/ o polovině poloviny atd. trasy → těleso nemůže urazit žád. cestu
4/ Achilleus a želva /donekonečna se zmenšující náskok želvy před rychlým běžcem → nedohoní ji/
5/ letící šíp
6/ stadion
- ad 1 / 2 - **Aristoteles** - řešení - každé kontinuum »nekonečné« :
1/ dle rozlohy - nekonečná rozloha nejde překonat v koneč. čase, ale konečná rozloha ano
2/ dle dělitelnosti - dělit lze do nekonečna, i pokud jde o koneč. rozlohu, a přece ji lze překonat

• Herakleitos

- z Efezu, aristokrat → antidemokratický, osamělý, sebevědomý, hrdý, nechce se špinit politikou, opovrhne většinou
- kritizuje **Pythagora** i **Xenofana**
- dochovalo asi 125 doslovných fragmentů - krátké, max. sevřené, výstižné výroky → přídomek »Temný«
- jde o aforismy bez sledu, nebo komponovány jako celek?
- **Theofrastos** - je to nehotové, inkonsistentní dílo
- sestavuje DVOJICE PROTIKLADŮ / na rozdíl od **Anaximandra** - kosmologické prot./ jsou prožívané
- PROŽÍVÁNÍ prostupuje člověka a jeho svět a spojuje je v jednotu
- způsob prožívání sebe sama → způsob prožívání světa / svět zdravého jiný než nemocného atd./
- protiklady /hl. ty základně lidské - hlad/nascenost; smrt/ život; stáří /mládí/ kladou PROČ
- otázka : smysl protikladů → jaký smysl sebe sama?
- METODA ŘEŠENÍ - 1/ zdůrazňuje empirie. zkušenost, ale pouze jí pohrdá!
2/ řeč (LOGOS) = skutečnost = nechápaví se podobají hluchým / barbarům
3/ dva stupně poznání = 2 vrstvy skutečnosti → vnímání = JEVY
rozumění = BYTNOST věcí, skrytá FYSIS
- skrytá fysis se zjevuje ve znacích, nepromlouvá k nám přímo, ale ani se neskrývá /viz věštitelna v Delfách!/
4/ podstata skutečnosti - JEDNOTA PROTIKLADŮ
 - co je protikladné, zároveň tvoří jednotu /luk - tětiva a konce, lyra - harmonie tónů/ = také boj/mír
 - důležité protiklady: CELEK/ ČÁST; SHODNÉ / NESHODNÉ; JEDNO / VŠE
 - ze sebe, vzájem. vztah, smysl jen ve své jednotě, zároveň v ní zůstanou jen díky své rozdílnosti
- H. to vykázal na celé řadě každodenních jevů /OHEŇ nedostatkem a nasycením zároveň; nemoc činí zdraví příjemným/
- ŽIVOT možný jen v rozpětí mezi frustrací / naplněním; mezi vůlí k životu / touhou po smrti (plození → další potrava smrti!)
- (prožívání) // (život/smrt)
- život - námaha, břímeň → smrt = skrytá touha po spočinutí; a jen tak má život cenu, jedinečnou hodnotu
- protiklady se vzájemně potírají, všem je společný boj, věčný svár, právo je svár, vše se děje ve vsáru a v nutnosti
- BOJ sice neušetří nikoho a nic, ale zároveň ustavuje mezi sváříci se stranami hlubší jednotu
- boj - princip polarizace, ale i kosmického vývoje a řádu /viz také polit. řád v Ř. - poražení → otroci, vítězové svobodní/
- veškeré jsoucno se musí osvědčit v boji, mezní situace vyjevuje jeho podstatu
- Bůh je něco i toho protiklad, proměnlivý jako oheň, smísí-li se s kadidly, bývá nazýván dle vůně každého z nich
- Bůh se nemění, vyjevuje se v protikladech, a přece vůči nim transcendentní /oheň sám nelze čichat, jen s příměsí!/
- Bůh - imanentní jevům jako jejich životní síla
- zlomky B1, B2 - LOGOS - transcendentní skutečnost
 - věčný, společný /každý čl. na něm účasten/, obecný všem, ale většina žije, jako by měli své vlastní myšlení
 - vztah a zákon jejich odlučování; dynamická pořadající veličina, určuje veškeré dění
- ETIKA - ústřední požadavek H's etiky - následování LOGU - L - přirozený morál. zákon → později STOA /univ. zákon/
- jen OBECNÝ LOGOS může zjednat pořádek mezi lidmi /žádné lid. společ. nemůže být bez zákona/ů; ty napájeny LOGEM/

zdroj: F: Ricken *Antická filosofie*, Olomouc 2000